

Ο ήρωας στον Όμηρο. Ομηρική Ακαδημία, Χίος, 14/07/2019
N. Λυγερός

Μόνο αυτό που δεν είπε είναι ότι δεχόμαστε πάντοτε την πρόσκλησή της γιατί μάς αφήνει εντελώς ελεύθερο το πεδίο δράσης και την επιλογή του τίτλου και ακόμα και βέβαια της διάλεξης και ξέρει βέβαια ότι ποτέ δεν την διαβάζουμε και την γράφουμε εκ των υστέρων, μόνο αν το θέλει, αλλιώς το αφήνουμε στον προφορικό λόγο. Θέλω να μιλήσω για την έννοια του ήρωα, μπορεί να είναι κάπως παράξενο για κάποιον που ασχολείται με τα μυκηναϊκά εφόσον η λέξη ήρωας δεν υπάρχει στα μυκηναϊκά, αλλά μπορούμε να πούμε ότι στα ινδοευρωπαϊκά έχουμε το *ser*, αλλά έχει ενδιαφέρον, για ποιον λόγο, να ασχοληθούμε με αυτήν την έννοια, ξέρετε πολλά πράγματα που βλέπουμε μέσα στον Όμηρο έχουν πολλαπλούς λόγους ύπαρξης, είναι μερικά που δικαιολογούν την ύπαρξη των άλλων κι είναι άλλα που είναι θεμελιακά. Θεωρούμε ότι ο Αχιλλέας έχει έναν θεμελιακό ρόλο, δεν είναι κάτι που είναι μια καινοτομία, αλλά θα ήθελα να το αναλύσουμε από την πλευρά του ηρωισμού. Πρώτα από όλα για να καταλάβετε σε ποιο πλαίσιο θέλω να σας βάλω, θα σας κάνω ερωτήσεις, ο κύριος Σταμάτης ξέρει ότι κάνουμε ερωτήσεις χωρίς να υπάρχουν απαντήσεις και μετά είναι θέμα μαιευτικής. Απλώς για να σας βάλω στο πλαίσιο, ας πούμε θεωρείτε ότι ένας θεός μπορεί να είναι ήρωας; Θα θεωρείτε ότι η λέξη θεός είναι πολύ γνωστή, η λέξη ήρωας είναι πολύ γνωστή, άμα τις βάλετε μαζί στην ίδια ερώτηση καταντάει δύσκολο. Δεν έχει σχέση μόνο με την ελληνική μυθολογία, άμα σας έλεγα για αυτούς που είναι χριστιανοί, αν θεωρείτε ότι ο Θεός είναι ήρωας και αν ας πούμε θα λέγατε ότι ο Χριστός είναι ήρωας. Άρα το πρόβλημα ποιο είναι; Είναι ότι πρέπει να θέσουμε ένα πλαίσιο, το πλαίσιο για τον ηρωισμό, πρέπει ο ήρωας να χαρακτηριστεί ως ήρωας μόνο μετά το έργο του. Ένας θεός μπορεί να χαρακτηριστεί λόγω της οντολογίας του, δεν έχει ανάγκη να έχει τελεολογία. Ο ήρωας πρέπει να έχει ένα έργο και μπορεί αυτό να τον καταδικάζει ακόμα και να αποτελεί τον λόγο που θα θυσιαστεί. Δεν γεννιόμαστε ήρωες, γινόμαστε, υπό διάφορες συνθήκες, μπορεί να είναι ακόμα και αντίξοες. Θα υπάρχει και μια διαφορά μεταξύ του ήρωα και του μάρτυρα. Ο μάρτυρας για εμάς, ειδικά όταν πεθαίνει, θα είναι ο μάρτυρας του έργου του άλλου. Ενώ ο ήρωας μπορεί να είναι μάρτυρας με κάποια έννοια τουλάχιστον αρχικά, αλλά θα είναι του έργου του. Η διαφοροποίηση αυτή είναι πολύ σημαντική για να καταλάβουμε πώς λειτουργεί ας πούμε ο Αχιλλέας, ο Πάτροκλος, ο Έκτορας κι ο Οδυσσέας. Σας δίνω ένα παράδειγμα ας πούμε, μπορεί κάποιος να σκοτώσει και να είναι θνητός, να σκοτώσει τον Αχιλλέα; Αρχικά θα λέγατε θα μπορούσε εφόσον έχει ένα τρωτό σημείο. Το θέμα είναι ότι ο Αχιλλέας έτσι όπως είναι, που είναι στα όρια του ημίθεου, δεν είναι βέβαια σαν τον Ηρακλή, έχει όμως μερικά χαρακτηριστικά που θα εμφανιστούν λόγω της μάχης. Ο Πάτροκλος γιατί έχει ενδιαφέρον; Μπορούμε να πούμε ότι το δίδυμο ο Πάτροκλος και ο Αχιλλέας είναι σαν να είναι η σελήνη και ο ήλιος. Και έχει ενδιαφέρον τώρα πώς παίζει ο Έκτορας πάνω σε αυτό. Ο Έκτορας δεν είναι αυτός που νίκησε τον Αχιλλέα, είναι αυτός που νίκησε την εικόνα του Αχιλλέα, από λάθος. Δεν είναι ο Πάτροκλος που πηγαίνει να δώσει την μάχη, είναι η εικόνα του Αχιλλέα γιατί θα χρησιμοποιήσει την πανοπλία του. Δεν είναι ο ίδιος που πηγαίνει, είναι το είδωλο. Και στην πραγματικότητα αυτό που βλέπουμε στην συνέχεια είναι ότι ο Έκτορας κάνει το λάθος να πιστέψει ότι νίκησε τον Αχιλλέα. Έχει ενδιαφέρον γιατί ουσιαστικά αυτό σημαίνει ότι ήταν ηττημένος από την αρχή. Γιατί σε επίπεδο στρατηγικής αυτό που έχει σημασία είναι ποιος ήταν ο τελικός στόχος. Κι αυτός θεώρησε ότι το να σκοτώσει τον Αχιλλέα ήταν εφικτό. Το άλλο που έχει ενδιαφέρον έχει σχέση βέβαια και με τον αδελφό του τον Πάρι, είναι ότι ο

αδελφός ο Πάρης θεωρούμε ότι σκότωσε τον Αχιλλέα, άρα τεχνικά θα μπορούσαμε να πούμε ότι είναι μόνο ο Απόλλωνας. Δηλαδή χρειαζόταν ένας θεός για να σκοτώσει ήρωα, ένας θνητός δεν έφτανε. Έχει ενδιαφέρον αυτό σαν προσέγγιση γιατί βλέπουμε ότι μπορεί μερικοί από εσάς να βλέπουν αυτήν την πράξη του Αχιλλέα μόνο και μόνο ως εκδίκηση του Πατρόκλου, είναι απλώς η εκδίκηση ότι ο άλλος τόλμησε να αγγίξει την εικόνα. Εμείς πιστεύουμε στις εικόνες. Βλέπετε; Αν κάποιος πάει σε μια εκκλησία και καταστρέψει τις εικόνες θεωρούμε ότι είναι ήδη κακό. Επειδή έχουν ήδη ένα ιερό στοιχείο. Το θέμα τώρα είναι αν ο ήρωας έχει ένα ιερό στοιχείο. Αν ήταν τόσο εύκολο θα το βλέπαμε πολύ εύκολα και με τους θεούς ή με τους ημίθεους. Αυτό που μας αγγίζει στον ηρωισμό είναι και το τρωτό σημείο. Δηλαδή θα κάνει αυτή την πράξη, ενώ μπορεί να πεθάνει. Αν δεν μπορούσε να πεθάνει, θα το λέγαμε ηρωισμό; Βλέπετε εδώ είμαστε πολύ ξεκάθαροι γιατί είμαστε του Ελληνισμού και ξέρουμε πώς λειτουργεί και μάλιστα θα μπορούσαμε να πούμε ότι ο θάνατος του ήρωα ανήκει στο έργο του. Δεν είναι απλώς ένας θάνατος που έγινε εκ των υστέρων, δηλαδή υπήρξε μια πράξη ηρωισμού κ.τ.λ. Αυτό θα είναι μια πολύ πιο γενικευμένη έννοια του ήρωα που ήρθε εκ των υστέρων. Το άλλο που βλέπουμε είναι ότι στα αυταρχικά καθεστώτα δεν τους αρέσουν οι ήρωες που είναι ανεξάρτητοι και αυτό προέρχεται από ένα θέμα σε σχέση με την ιεραρχία. Ο Αχιλλέας είναι βέβαια βασιλιάς όπως το ξέρετε, αλλά θα μπορούσαμε να πούμε ότι είναι και άναρχος, με ποια έννοια, είναι ότι είναι ο μόνος που θα αμφισβητήσει την ιεραρχία του Αγαμέμνονα, ο οποίος κανονικά είναι ο βασιλιάς των βασιλέων. Άρα αυτό σημαίνει τι; Ότι έχουμε μετακινήσει το επίπεδο και τον πήχη, έχουμε μετατρέψει όλους αυτούς τους βασιλιάδες σε πιόνια του Αγαμέμνονα και έχουμε ένα πιόνι που λέει όχι. Και αυτό το πιόνι που μας απασχολεί γιατί είναι πιο κοντά στον Ελληνισμό; Πρώτον γιατί ξέρουμε από την αρχή ότι θα πεθάνει. Ανακοινώνεται. Δεύτερον ξέρουμε ότι το επιλέγει. Κι είναι ο διάλογος με τον Οδυσσέα και χάρηκα πάρα πολύ που μιλήσατε για τον πολυμήχανο με το δικό σας τρόπο, πολύ μακρινό, αλλά πολύ κοντινό ταυτόχρονα, γιατί όντως θα είναι αυτός που θα πάρει και την ασπίδα του Αχιλλέα. Άρα όταν μπαίνει ο Αχιλλέας μέσα στο πεδίο δράσης του Τρωικού Πολέμου, δεν είναι για να δώσει μόνο και μόνο μια μάχη, είναι για να αποτελέσει τον πυρήνα του πολέμου, αλλά θα αποτελέσει τον πυρήνα του πολέμου με τη θυσία του. Το ερώτημα που θα μπορούσαμε να πούμε για αυτούς που ενδιαφέρονται για την πλοκή είναι, γιατί ας πούμε ο Απόλλωνας δεν το λέει από την αρχή ότι ο Αχιλλέας έχει ένα τρωτό σημείο; Γιατί το λέει μετά; Γιατί ο Αχιλλέας δεν είναι σαν τον Προμηθέα και ούτε ο Απόλλωνας, είναι πιο κοντά στον Επιμηθέα. Σκέφτονται εκ των υστέρων. Εφόσον τα κατάφερε να κάνει την αλλαγή φάσης, τότε θεωρούν ότι πρέπει να τον καταδικάσουν. Ο ήρωας έχει μέσα του μια διαφορά δε σχέση με το μάρτυρα, είναι ότι θυσιάζεται, αλλά μετά την θυσία του τα πράγματα αλλάζουν όλα. Με τον μάρτυρα μπορεί να μην αλλάζουν, γιατί απλώς αντέχει αυτό που έγινε και θα παραμείνει μάρτυρας. Ο ήρωας, έτσι το βλέπουμε κι εμείς στον Ελληνισμό, είναι αυτός που θα αλλάξει όλα τα δεδομένα, ενώ θεωρούσαμε ότι είναι δεδομένα. Άρα θα κάνει τη διαφορά που κάνει τη διαφορά. Αυτό είναι πολύ εντυπωσιακό μέσα στον Αχιλλέα γιατί βλέπετε, ο Αχιλλέας θα μπορούσαμε να πούμε δεν φοβάται κανέναν. Είμαστε σίγουροι ότι δεν φοβάται κανέναν; Είναι ατρόμητος; Είναι άτρωτος; Ή ξέρει ακριβώς ότι έχει ένα σημείο το οποίο είναι τρωτό; Άρα το ξέρει από την αρχή και ουσιαστικά θα μπορούσαμε να το πούμε κάπως πιο φιλοσοφικά για μας, έχει αυτό το τρωτό σημείο που χαρακτηρίζει την ανθρωπιά. Άμα δεν είχε αυτό το τρωτό σημείο, τότε δεν θα είχε καμία σχέση με τους ανθρώπους. Από τη στιγμή λοιπόν που εμείς θα ονομάσουμε ήρωα κάποιον θα πρέπει να έχει ένα ανθρώπινο στοιχείο. Θα πρέπει να έχει ένα στοιχείο που θα είναι μία υπέρβαση, με την οποία θα καταφέρει να πάει πιο

πέρα από τα όρια της ανθρωπιάς για να βοηθήσει τους άλλους. Βλέπετε τη διαφορά με τον Αϊάντα. Θα μπορούσαμε να πούμε ότι ανήκει και αυτός στους ομηρικούς ήρωες με ένα τρόπο κλασικό, αλλά βλέπετε πώς είναι το τέλος του. Καμία σχέση. Εδώ μπαίνει κατευθείαν το δάκτυλο του θεού και πάλι κι εδώ έχει ενδιαφέρον, με ποιο τρόπο; Με το τόξο και το βέλος. Δεν γίνεται σώμα με σώμα όπως το λέμε και ξέρετε ότι αυτό ήταν ένα χαρακτηριστικό της ανδρικής, γίνεται εξ αποστάσεως. Γιατί βέβαια πού να τολμήσει ο Πάρις να πάει κοντά στον Αχιλλέα. Ο Έκτορας είχε αυτή την τόλμη αλλά ήταν παράτολμο. Το πρόβλημα είναι ότι θα τιμωρηθεί γιατί δεν έπρεπε να αγγίζει ούτε την εικόνα, που είναι ο Πάτροκλος. Ο Πάτροκλος συνειδητοποιημένος δρα ως είδωλο του Αχιλλέα. Δεν πάει στον πόλεμο μόνος του. Σου λέει εφόσον δεν μπορώ να καταφέρω να σε πείσω, θα πάω με την πανοπλία σου. Άρα οι άλλοι τουλάχιστον θα πιστέψουν. Κι έχει ενδιαφέρον σε σχέση με την πειθώ. Ο Πάτροκλος δεν πείθει, δεν τα καταφέρνει τελικά. Αλλά στην αρχή, υπάρχει μια ψευδαίσθηση, ότι όλοι πιστεύουν ότι είναι ο Αχιλλέας, άρα όλοι φοβούνται και εδώ θα δείξουμε και το στοιχείο του Έκτορα που είναι σημαντικό, είναι ότι ενώ όλοι το πιστεύουν και φοβούνται, αυτός θα πάει να πολεμήσει. Το λάθος που κάνει δεν είναι να πολεμήσει, είναι να θεωρήσει ότι νίκησε. Γι' αυτό μετά υπάρχει αυτό το αναδρομικό στοιχείο που αποδεικνύει ότι τελικά έζησε μια ήττα. Άρα θέλω να σας δείξω με αυτή την έννοια του ήρωα και το ξέρετε ακόμα και οι ξένοι όπως είναι ο Churchill που έλεγε ότι οι ήρωες παλεύουν σαν τους Έλληνες, το χρησιμοποιούμε πολύ συχνά στην Ελλάδα, λιγότερο στην Αγγλία, αλλά τέλος πάντων, εμείς το χρησιμοποιούμε, αφού το είπε. Το λέω με αυτόν τον τρόπο για ποιο λόγο. Είναι ένα σημείο αναφοράς για μας ο ήρωας, είναι ένα θεμελιακό στοιχείο, ανήκει στις αξίες μας και πρέπει να είμαστε πάντοτε προσεχτικοί όταν υπάρχουν συστήματα που απορρίπτουν την έννοια του ήρωα. Γιατί πολύ γρήγορα απορρίπτουν και την έννοια του Ελληνισμού, τόσο είναι θεμελιακή. Ο ήρωας δεν μπορεί να βγει από τον Ελληνισμό χωρίς να υπάρχει κόστος. Και αν ο Ελληνισμός είναι διαχρονικός είναι επειδή στη διάρκειά του υπήρχαν ήρωες που σήκωσαν το φως του Ελληνισμού, το οποίο προσφέρει στην Ανθρωπότητα και γι' αυτό ο Ελληνισμός είναι τόσο αποδεκτός από την Ανθρωπότητα, γιατί πολύ απλά είχε ήρωες. Ευχαριστώ πολύ να είστε καλά.